

SVEN GUSTAVSSON

SVEN RONALD GUSTAVSSON, professor i slaviska språk vid Uppsala universitet, avled den 12 februari 2013. Han föddes den 1 juni 1938 och skulle alltså nästa gång ha fyllt 75 år. Sven Gustavsson växte upp på landsbygden i Eker utanför Örebro i en stor syskonskara och han fortsatte under hela sitt liv att ha nära kontakt med sina hemtrakter. Modern levde ända tills hon var över nittio och var en viktig länk till hembygden. Han talade ofta med mig om sina besök hos henne. Hon uppfostrade den stora barnaskaran under enkla förhållanden. Hennes sista ord var, som det berättats för mig, ”Livet är verkligen värt att leva”, ett tänkespråk som också passar som Sven Gustavssons eftermäle. Han var en arbetsmyra, men det kändes tydligt att han älskade livet i all dess fullhet, trots det tunga som också mötte honom på livsvägen.

Sven Gustavsson avlade studentexamen 1957 vid Karolinska läroverket i Örebro och fortsatte sina studier vid Stockholms universitet. Han började studera på slaviska institutionen och detta kom att bestämma hans fortsatta liv, vetenskapligt som privat. Här mötte han sin blivande hustru som också läste ryska, Marianne, och här disputerade han 1969 på en avhandling i slaviska språk.

Sven Gustavsson arbetade därefter som docent vid slaviska institutionen för att sedan tillträda som professor i slaviska språk vid Uppsala

universitet. Där kvarstod han till sin pensionering 2003. Han ledde ett imponerande antal doktorander fram till disputation med ämnen alltifrån det moderna bulgariska skriftspråkets uppkomst till den moderna polska poesin, generation 1968. För honom var det viktigt att så många slaviska språk som möjligt skulle finnas representerade på hans institution, men han visade en särskild uppmärksamhet mot de sydslaviska språken, en intresseinriktning som fortsatt finns inom slavistiken vid Uppsala universitet. Han var också med om att grunda Centrum för multietnisk forskning vid detta universitet. Sven Gustavsson invaldes som ledamot av Kungl. Vitterhetsakademien år 1988.

Sven Gustavssons avhandling, *Accent Paradigms of the Present Tense in South Slavonic: East and Central South Slavonic*, behandlade accenterna hos presensböjningar i sydslaviska språk. Accenterna och accentutvecklingen i de slaviska språken är ett fascinerande ämne inom slavistiken och avhandlingen lägger grunden till en hel forskningsinriktning inom den svenska slavistiken: accentologin. Flera språk och dialekter undersöks i avhandlingen, liksom orsaker till att olika mönster har utvecklats i de olika språken och dialekterna i förhållande till ett proto-slaviskt språk. Ett viktigt och fruktbart begrepp som används i avhandlingen är analogi. Många oväntade böjningsmönster förklaras genom att de uppkommit under påverkan från andra konjugationer.

Ett annat av Sven Gustavssons vetenskapliga verk är en stor undersökning av ett fenomen i modern rysk syntax – användningen av lång eller kort form respektive instrumentalis i adjektiv tillsammans med kopulan *byt'*, vara: *Predicative Adjectives with the Copula byt' in Modern Russian*. Som är fallet i många språk, och kanske ännu mera när det gäller ryskan, är de två verben *vara* och *ha* en utmaning för en grammatiker och en mardröm för en språkinlärare. Metoden är kvantitativ och Gustavsson använder sig av datalingsvistik, som vid den tiden var en ny och trendskapande vetenskap. Han värjer inte för alla problem som tornar upp sig under undersökningens gång. Han är försiktig när han formulerar resultatet av sin omfattande undersökning: han kommer fram till

att tidigare ställda hypoteser delvis stämmer och att stilistiska faktorer har en mycket stor betydelse. Det finns i hela detta stora arbete en vetenskaplig eftertänksamhet och en ödmjukhet inför problemens komplexitet som är exemplarisk, och som många av oss inom universitetet kan sakna. Verket borde läsas av alla forskarstuderande som vill börja skriva om ett grammatiskt ämne med användning av en kvantitativ metod.

Sven Gustavssons intresse för datalingsvistik manifesterade sig några år senare i en undersökning av språket i Michail Sjolochovs roman *Stilla flyter Don*, en undersökning som han gjorde tillsammans med professorn i slaviska språk i Oslo, Geir Kjetsaa. Redan strax efter det att Sjolochov hade börjat publicera sin bok, ryktades det att den ryske författaren inte hade skrivit boken själv utan stulit manuskriptet från en annan, redan avliden, författare. De två forskarna kom fram till att det nog ändå snarast var Sjolochov som skrivit romanen, vilket väckte jubel i Sovjetunionen men kritik och tvivel hos många forskare utanför landet. Frågan är fortfarande inte helt utredd.

Efter Sovjetunionens fall redigerade Sven Gustavsson tillsammans med Ingvar Svanberg en ambitiös översikt över folken, staterna och språken i det område som tidigare varit Sovjetunionen: *Gamla folk och nya stater: det upplösta Sovjetimperiet*. Han skrev också många av de enskilda kortkapitlen. Varje lingvist blir euforisk av denna genomgång av de mängder av språk som under sovjettiden hade hamnat i skuggan av ryskan. I boken kunde man få besked om ukrainskans ställning likaväl som tjetjenskans.

Sven Gustavssons sista monografi behandlar utvecklingen av språksituationen i det forna Jugoslavien och språkplaneringen då skriftspråket serbokroatiska har sönderfallit i tre språk – serbiska, kroatiska och bosniska: *Standard Language Differentiation in Bosnia and Herzegovina: Grammars, Language, Textbooks, Readers*. Detta har skett genom att gemensamma varieteter sorterats bort och särskiljande ord införts i de tre delvis nyskapade skriftspråken. Gustavsson går här tillbaka till språkdebatten i det tidigare Jugoslavien och jämför också praxis och

norm i de tre språken. Kanske mest spännande är hans analys av serbernas, kroaternas och bosniernas olika berättelser om sina språks historia. Den serbiska berättelsen talar om ett gemensamt serbokroatiskt arv, kroaterna talar om kroatiskan som ett självständigt språk sedan medeltiden, den bosniska berättelsen talar om tre språk som liknar varandra och i det närmaste är identiska. Sven Gustavsson var mycket kritisk till den nationalistiska utvecklingen i de länder som tidigare hade bildat Jugoslavien. Det framgår också i boken. Samtidigt upprätthöll han kontakter och dialog med företrädare för alla olika etniska, språkliga och religiösa grupper.

Sven Gustavsson var också intensivt intresserad av ytterligare ett slaviskt språk, rusinskan, ett språk som talas på sydslaviskt område och som nära anknyter till ukrainskan. Han gav tidigt ut en bok som presenterade språket. Boken innehöll också textprov och en kortgrammatik. Han var upptagen av vad som ibland kallas mikrospråk, det vill säga riktigt små språk, deras utveckling och förhållanden.

Gustavsson ägnade sig också åt den litteraturvetenskapliga delen av slavistiken. På hans initiativ ordnades det kanske första symposiet om Wisława Szymborskas poesi, långt innan författarinnan var påtänkt som nobelpristagare. Sedermera återkom han med ett internationellt symposium på Vitterhetsakademien tillägnat henne när hon redan fått Nobelpriset, ett symposium som hon också själv besökte. Han ordnade även symposier med mer allmänskulturell inriktning. Ett exempel är ett tidigt symposium om den rysk-ortodoxa kyrkan och dess nya utökade inflytande i dagens Ryssland.

Sven Gustavsson var understundom vad ryssarna ibland kallar *drevnik*, det vill säga han ägnade sig åt språkhistoria. Det visar hans avhandling liksom exempelvis en artikel om lutherska katekeser på ryska. Han hade, som nästan alla manliga drevnikar, ett för ändamålet passande långt skägg. Framför allt var han dock mycket aktuell, både kulturellt och politiskt, och befann sig i framkanten både metodologiskt och i sina val av forskningsobjekt.

Det ansvar som Sven Gustavsson tog för slavistiken yttrade sig också i hans intresse för de yngre kollegerna som kunde dra nytta av hans rättframma omdömen och uppmuntrande hållning. Han lyssnade gärna på sina kolleger och var mycket generös med sin tid. Han var min handledare för en kort uppsats om nya försök att översätta Bibeln till ryska. Jag lämnade in den på min disputationdag, nog flera termer för sent. Han tog ändå vänligt emot den, kom med några goda och rimliga kommentarer och lät mig få godkänt. Det var den sista kursen jag behövde för att få ut min doktorsexamen.

Sven Gustavsson var min mentor under tiden efter min doktorsexamen. Han bekymrade sig för att det tog en lång tid innan jag fick jobb inom slavistiken, liksom han intresserade sig för alla slavistdoktorers framtid. Han var alltid full av kraft och hade förslag på olika projekt: vi skulle göra en antologi med översättningar av kvinnliga poeter från de slaviska länderna, vi skulle ordna ett symposium om uniaterna, det vill säga de östkristna i västra Ukraina som ansluter sig till katolska kyrkan men använder ortodox rit. Han intresserade sig för att utveckla undervisningen i ukrainska vid svenska universitet, han hjälpte mig att slutföra min översättning av ukrainska dikter, en bok som utkom redan innan Sovjetunionen hade gått under: *Ukrainska hästar över Paris*. Han översatte själv poesi från makedonska, bulgariska och serbokroatiska till svenska. Det märktes att han alltid tog sig tid att lyssna till och hjälpa sina kolleger.

Sven Gustavsson initierade en rad samarbeten mellan Akademierna: polsk-svenskt, bulgarisk-skandinaviskt och serbisk-svenskt. I rollen som ledamot av Kungl. Vitterhetsakademien genomförde han en rad konferenser, både inom språklig och litterär slavistik och inom ämnen av mer samhällsvetenskaplig relevans. Den sista stora vetenskapliga insatsen var anordnandet av ett svensk-serbiskt symposium på Vitterhetsakademien bara några månader före hans död. Ämnesvalen rymde allt från konst till EU-frågan, en bredd som återspeglade Sven Gustavssons inställning till slavistiken och till sin verksamhet. Det var inte detalj-

frågorna som intresserade honom i första hand, även om han verkligen skrev och forskade om allt mellan himmel och jord, utan helheten: de slaviska länderna, språken, litteraturerna, historierna, samhällena. Namnet på hans hemtrakt Eker syftar på trädet, och Gustavssons styrka och hållfasthet i sin livsgärning passar till detta hans ursprung.

Kungl. Vitterhetsakademien var viktig för Sven Gustavsson. Han kom ofta nedresande från Uppsala till Akademiens möten och ville gärna att vi skulle sitta vid samma bord så att vi kunde skvallra om vad som hänt inom slavistiken sedan vi träffades förra gången. Han ordnade, som redan nämnts, konferenser i Akademiens regi, han intresserade sig för och bekymrade sig om inval. Jag misstänker att det är hans förtjänst att jag är ledamot av denna akademi.

Sven Gustavsson var nestorn bland svenska slavister och kanske en av de sista som omfattade hela slavistiken. Detta var viktigt för honom: han ville hålla ihop ett akademiskt ämne som i våra dagar alltmer håller på att sönderfalla i sina beståndsdelar, eftersom man nu i första hand studerar de enskilda slaviska ländernas litteratur, språk och kultur. Denna tendens att stycka upp gäller ju all vetenskap. Han rörde sig fritt mellan språken och mellan språkliga och litterära vetenskapliga frågor.

Sven Gustavsson tog också det stora ansvaret som sakkunnig i många tillsättningsärenden, en ovärderlig men ibland föga uppskattad sysselsättning. Han ställde upp, kände ansvaret och baxnade aldrig för att i detta sammanhang fatta också svåra och kontroversiella beslut. Han var under många år svensk representant i internationella slavistkommittén. Gustavsson drog ett tungt lass inom slavistiken. Jag har många bevarade mejl från honom i datorn där han talar om sin arbetsbörda. Den som här försökte skydda honom var hans hustru Marianne, som med större eller mindre framgång försökte få honom att inte alltid tacka ja till alla uppdrag. Han hade en mycket stark plikt-känsla, han tillhörde vad man säger i det sammanhanget, den gamla stammen. Han var en god kollega som samlade övriga kolleger till gemensamma insatser: i forskningsprojekt såväl som i symposier och konferenser. Han och Marianne tog med

överväldigande gästfrihet emot forskare liksom författare och diplomater från alla slaviska länder i sitt hem på Sankt Olofsgatan i Uppsala.

Sven Gustavsson var kunnig, lärd och skarpsinnig, men hade samtidigt båda fötterna på jorden. Återigen kanske man kan hänvisa till ursprunget på landsbygden i Eker. Jag, som också kommer från landsbygden, kände mig särskilt befryndad med honom. Någon vecka innan han avled talade jag med honom på telefon och bad att få återkomma för ett råd i en knivig fråga. Nu finns det ingen sådan möjlighet längre. Vi saknar honom, hans kunskaper, hans vänskap, hans engagemang och hans röst, den litet sävliga och ungdomliga närkingska som han talade.

En kollega berättade för mig hur gripen han blev av att plötsligt se Sven Gustavssons dödsannons, med födelsedag och dödsdag och ett streck dem emellan. Detta streck är den grafiska markeringen av hela hans stora livsverk. Det finns ett särskilt uttryck på kyrkoslaviska: *Podobajet' pamet's'tvoriti* – det anstår att minnas. Uttrycket användes som titel på minnesskriften över Sven Gustavssons lärare Anders Sjöberg, och nu vill jag använda det om honom själv. Vi minns honom som en älskad vän och kollega, vi minns och för vidare hans vetenskapliga gärning. I Ryssland avslutas varje sådant minnestal med de starka och bjudande orden på kyrkoslaviska: ”i evigt minne”, och jag vill också avsluta detta minnestal sålunda:

Vetjnaja emu pamjat'

Per-Arne Bodin